

БОРИС БУЛАТОВИЋ*

Научно удружење за развој српских студија
Нови Сад

УДК 821.163.41:82`04

Оригиналан научни рад

Примљен: 14.08.2019

Одобен: 29.08.2019

Страна: 133-140

СВЕТИ САВА И ПЕРИОДИЗАЦИЈА СРЕДЊОВЕКОВНЕ СРПСКЕ КУЛТУРЕ И КЊИЖЕВНОСТИ

Сажетак: У овом чланку испитују се и у упоредном контексту критички промишљају модели периодизације српске средњовековне културе, чија најразвијенија етапа (са наглашеним хришћанско-византијским обележјима) започиње од заснивања независне државе за време Стефана Немања, а нарочити замах задобија од стицања црквене аутокефалности и убрзаног књижевног развоја (превасходном заслугом Светог Саве), трајући до потпадања српске државе под османску власт. У том смислу, интерпретира се хијерархија критеријума за периодизацију епохе средњовековне књижевности и културе, и анализирају ставови домаћих и иностраних медиавелиста и слависта Димитрија Оболенског, Рикарда Пикија, Никите Толстоја, као и Милана Кашанина, Драгољуба Павловића, Димитрија Богдановића, Ђорђа Трифуновића, Петра Пијановића, итд. При томе, прихватајући у највећој мери претпоставку о верским границама као границама цивилизација, успоставља се извесна критичка дистанца Пикијевом ставу о дистинкцији између два културна круга – *Slavia orthodoxa* и *Slavia romana*.

Кључне речи: Свети Сава, српска култура, српска књижевност, средњи век, периодизација, акултурација, „византијски комонвелт”, културни круг

У назнакама зачета још у претхришћанској фази (као култура са словенско-паганским обележјима, између 7. и 9. века), и са релативно чврстим и хомогеним системом вредности у националној верзији опште хришћанско-византијске традиције православног словенства (од ћирилометодијевске мисије до безмало средине 18. века, у неколико мање-више јасно одељених етапа), српска средњовековна култура и њене временске границе представљају немали анахронизам будући да је период средњег века у европској културној историји омеђен распоном од 5. до 15. века (односно од пада Западног римског царства до пада Византије и великих географских открића).¹ У том смислу, увиђајући

* bulatovic_boris@yahoo.com

¹ Француски историчар Жак ле Гоф, с друге стране, сматра да је средњи век на европском Западу трајао до средине 18. века, те да је ренесансни период укључен у средњовековље и да представља део својеврсног „дугог средњег века”. Види последња четири поглавља у књизи: Jacques Le

овакву незанемарљиву хронолошку несразмеру српског са европским средњовековљем, и проналазећи разлоге за то у каснијем покрштавању и примању писмености, односно у потоњој османској окупацији која је последично у потпуности прекинула наговештаје ренесансног импулса садржаног у делима деспота Стефана Лазаревића и Константина Филозофа и условила продужено трајање средњег века код Срба, неки међу најзначајнијим актерима на пољу изучавања културних чинилаца овог раздобља (Димитрије Богдановић, Ђорђе Трифуновић, Светозар Радојчић, Петар Пијановић²) примећују да је примереније и адекватније употребљавати термин 'стара' уместо 'средњовековна' култура.

У разумевању целине српског средњовековног културног наслеђа требало би пре свега имати у виду атипичности у периодизацији старе српске културе и књижевности (која и започиње и завршава се са цивилизацијским кашњењем у односу на западни свет, уз радикалан дисконтинуитет у развоју након потпадања Србије под османску власт 1459. године), затим њене границе и корпус (уз сагледавање начина на који рубна подручја – преваходно она која су се налазила под утицајем медитеранског културног и цивилизацијског круга – кореспондирају са магистралним српским културним токовима), као и природу доминантног византијског културног утицаја. Уочавајући да простор на којем је стварана српска култура у средњовековном периоду превазилази границе тадашњих српских држава (као што је то, уосталом, случај и са националним културама других народа), те да он сеже од јадранске обале на западу до Темишвара на истоку, односно од Сентандреје и других градова у горњем Подунављу (на територији данашње Мађарске) до светогорског манастира Хиландара (или чак до севера Африке, односно до манастира Св. Катарине на Синају, ако у обзир узмемо рад писара Димитрија Синаита о којем је као о творцу најстаријих сачуваних српских глагољских рукописа писао Виктор Савић³ са Института за српски језик САНУ), ваљало би истаћи и пресудан значај акултурације Срба, односно њиховог укључивања у такозвани 'византијски комонвелт' (творац ове синтагме је синтагме је руско-британски византолог Димитриј Оболенски⁴) и интензивнијег прихватања хришћанско-византијских културних образаца насталог као последица примања писмености и масовније християнизације почев од друге половине 9. века.

Увидом у генезу културолошких аспеката српске егзистенције у средњем веку недвосмислено се може посведочити о континуираном развоју срп-

---

Goff, *Must we divide history into periods?*, translated by Malcolm DeBevoise, Columbia University Press, New York, 2015, 31-112.

² Димитрије Богдановић, *Историја старе српске културе*, Српска књижевна задруга, Београд, 1991; Ђорђе Трифуновић, *Стара српска књижевност: основе*, Филип Вишњић, Београд, 1994; Светозар Радојчић, *Старо српско сликарство*, Нолит, Београд, 1966; Петар Пијановић, *Анђели и ратници: стара српска култура*, Завод за уџбенике, Београд, 2018.

³ Виктор Савић, „Редакцијске одлике прве стране Кијевских листића”, у: Јованка Радић и Виктор Савић (ур.), *Свети Ђурило и Методије и словенско писано наслеђе: 863-2013*, Институт за српски језик САНУ, Београд, 2014, 277-308.

⁴ Види: Димитри Оболенски, *Византијски комонвелт*, превела Ксенија Тодоровић, Просвета, Београд, 1991.

ске културе који прогресивно траје од појаве првих уметничких текстова до пада Српске деспотовине крајем шесте деценије 15. века, након чега се српска култура на особен начин ‘конзервирала’,⁵ тј. проживљавала суштински дисконтинуитет⁶ и – у условима наметнуте владавине исламског права које је законски утемељило правну неједнакост немуслимана са муслиманима⁷ – функционисала као својеврсна ‘култура опстанка’,⁸ са примарним циљем да у измењеним и изузетно неповољним друштвеним околностима колико-толико очува историјску свест народа науштрб стагнације или регресије у свим аспектима јавног и приватног живота.

Модел периодизације старе (средњовековне) српске културе и књижевности подразумевају акцентовање релевантности различитих друштвено-политичких и културних чинилаца који су на одлучујући начин детерминисали стварање и развој саме културе. Након досељавања Срба на Балканско полуострво, њихове християнизације и уласка у ‘византијски комонвелт’ (у ранијим фазама), за конституисање најзначајније и најзрелије фазе развоја српске културе у средњем веку од највећег значаја су две личности (Стефан Немања и Свети Сава) и два институционална фактора у оснаживању политичке еманципације и идентитетске посебности (заснивање немањихке државе у седмој деценији 12. века и установљење аутокефалности српске цркве у рангу архиепископије 1219. године које су у Никеји прогласили никејски цар Теодор I Ласкарис и васељенски патријарх Манојло I Сарантен Харитопулос). У том смислу, медиевиста и слависта са Универзитета друштвених наука у Паризу Бошко Бојовић истиче важност образовања политичке целине у другој половини 12. века, „трајне и релативно стабилне у току више од два наредна столећа”. По његовом мишљењу, реч је о добу „готово континуираног политичког узлета који се одликовао институционалним, политичким и културним процватом једне цивилизације која ће, напредујући, следити сопствени пут и у исто време прихватити византијско духовно наслеђе, одржавајући уз то везе са западним светом”.⁹

Опонирајући извесним анахроностима у истраживачкој перспективи Драгољуба Павловића¹⁰ који се у властитој периодизацији руководио социолошким схватањем културне и књижевне историје и сугерисао условљеност средњовековног културног развоја превасходно „феудалним друштвено-

⁵ Димитрије Богдановић, *Историја старе српске културе*, 254.

⁶ Посматрајући српску културу у целини, овакво њено искуство дисконтинуитета условљено је не само османским узурпирањем слободе средњовековне српске државе у 15. веку или доцнијом сменом византијског утицаја западноевропским канонима крајем 17. и почетком 18. века у новим културним средиштима Срба изван простора матичне државе, већ и доцнијим прихватањем југословенске идеологије и последичним растакањем српског културног круга у 20. веку.

⁷ Мирољуб Јевтић, „Његош и ислам”, *Култура полиса*, год. 11, бр. 25, 2014, 67.

⁸ Петар Пијановић, *Анђели и ратници*, 411.

⁹ Бошко И. Бојовић, *Краљевство и светост: политичка филозофија средњовековне Србије*, Службени лист СРЈ, Београд, 1999, 7.

¹⁰ Драгољуб Павловић, „Српска средњовековна књижевност: значај и општи карактер средњовековне књижевности”, у: *Старија југословенска књижевност*, Народна књига, Београд, 1971, 13-86.

економским односом”,¹¹ Димитрије Богдановић одбацује механичку примену овакве схеме (која би подразумевала да српски културни хабитус у средњем веку „непосредно одражава процесе у једној друштвено-економској формацији, да је и средњовековна књижевност, настала у феудалној друштвеној структури, не само класна и у класном интересу феудалаца него и да прати развој и судбину феудализма као непосредни одраз његове структуре”¹²) и наглашава да би политичким и историјским елементима у периодизацији било нужно прикључити и факторе културолошке провенијенције. Уместо некритичког пресађивања „марксистичке периодизације феудализма на терен књижевности”,¹³ Богдановић наглашава да иако нова епоха у историји старе српске књижевности отпочиње формирањем јединствене државе Немањића, ипак „тек са делом делом светог Саве и развојем аутокефалне српске цркве српска књижевност добија ону садржину која ће је учинити равноправним и активним учесником у књижевном животу православног словенског света”.¹⁴ Стога се, у Богдановићевом виђењу, 13. век указује не само као нова „него и главна етапа у конституисању српске средњовековне књижевности”, док улогу „зачетника осамостаљене српске књижевности [...] има, несумњиво, свети Сава”.¹⁵ На сличан начин и Петар Пијановић хијерархијски структурира критеријуме за периодизацију културног раздобља о којем је реч (њено трајање он сагледава у оквирима четири тровековне етапе, од 6. до 18. века). Наиме, без обзира на то што „доба културног процвата” (како назива најзначајнију и преломну етапу старе српске културе) смешта у период од средине 12. до средине 15. века, Пијановић и сâм на неки начин увиђа да би било ипак упутније почетну границу ове фазе померити са половине 12. века у прве деценије 13. века (које је обележило деловање Растка Немањића и оснивање аутокефалне архиепископије), па тако – дајући важност и културолошким чиниоцима уз друштвено-политичке – дискретно (можда и недовољно поцртано) истиче да је „у култури преломно доба Саве Немањића”¹⁶ и његову појаву јасно означава

¹¹ Димитрије Богдановић, *нав. дело*, 101.

¹² *Исто*, 101. Требало би назначити да Богдановић посредством своје оцене, иако је с једне стране она изразито критичка, истовремено афирмативно вреднује Павловићев одклон према „статичким представама” о српској књижевности средњег века (99). Интересантно је уочити начелну супротстављеност ставова Димитрија Богдановића и Радмиле Маринковић у вези са критеријумима периодизације коју је начинио Драгољуб Павловић и њеним доцнијим утицајем: док Богдановић примећује да ни модификована периодизација Ђорђа Сп. Радојичића не надилази недостатке примене једне суштински анахроне периодизационе схеме (види: Ђорђе Сп. Радојичић, „Преглед развоја и подела старе српске књижевности”, у: Књижевна збивања и стварања код Срба у средњем веку и у турско доба, 18-23), Маринковићева сматра да Павловићева подела према облицима друштвеног уређења представља добру основу, базу за потоња проучавања, пре изналажења одговарајућих литерарних критеријума за периодизацију. Радмила Маринковић, „Проблеми проучавања средњовековне књижевности”, у: Босилка Милић (прир.), *Прилози језичком и књижевном образовању: 50 година зимског семинара: предавања са семинара за наставнике и професоре српског језика и књижевности*, Друштво за српски језик и књижевност Србије, Београд, 2009, 121-126.

¹³ *Исто*, 104.

¹⁴ *Исто*, 141-142.

¹⁵ *Исто*, 142-143.

¹⁶ Петар Пијановић, *нав. дело*, 241.

као међаш, упркос чињеници да је у самом навођењу периодизације претходно назначио друштвено-политички критеријум (почетак владавине Стефана Немање као великог жупана) као примарни.

Са друге стране, Станиша Тутњевић, књижевни историчар са Института за књижевност и уметност у Београду и редовни члан Академије наука и умјетности Републике Српске, у својој полемички интонираној књизи *Српски културни наратив* изричито апострофира мисију Светог Саве као кључну за обликовање српског културног идентитета, наводећи како је

најбитнији и најпресуднији тренутак за формирање посебног српског националног и културног обрасца оно вријеме када се из почетне опште ћирилометодијевске мисије одвојио њен светосавски ток, одређен српским националним предзнаком, стеченим на достигнутом степену српске националне свијести, који се изражавао сопственом државом и црквом, те богатом традицијом народног живота и стваралаштва. Српски, светосавски ток ћирилометодијевске традиције, први је јасно профилисани облик српског националног културног наратива.¹⁷

Када је реч о вредносним дометима најрепрезентативније епохе српске књижевности у средњем веку – чији почетак је обележио и ванкњижевни, тј. дипломатски (изборен статус аутокефалности за православну цркву у Србији 1219. године) и законодавни рад (у својству аутора првих црквено-грађанских правних списа), као и књижевни рад Светог Саве, као ствараоца чији који „стоји на почецима развоја одговарајућих књижевних родова у осамостаљеној српској литератури”:¹⁸ хагиобиографије (како овај жанр смислено називају историчари–медиевисти Бошко Бојовић¹⁹ и Љубомир Максимовић²⁰), службе (као основног жанра литургијског песништва) и епистоларног жанра²¹ – онда је најупутније осврнути се на оцене Милана Кашанина. Наиме, овај историчар српске уметности дајући генезу неповољних судова о вредности средњовековне српске књижевности најпре апострофира њено недовољно разумевање у изведби историчара Константина Јиречека и Илариона Руварца (који су је са подозрењем и извесним подсмехом третирали пре свега као недовољан и непоуздан историјски извор), као и књижевних историчара позитивистичке и филолошке оријентације из прве половине 20. века (именујући Павла Поповића и Миливоја Башића) који су јој или указивали интересовање као подручју за испитивање филолошких проблема или су пак – руководећи се позитивистичком скепсом према цркви и религији – истицали сувишак њене наводно

¹⁷ Станиша Тутњевић, *Српски културни наратив: нацрт за садржај културног обрасца у свјетлу косовског насљеђа*, Свет књиге, Београд, 13.

¹⁸ Димитрије Богдановић, *нав. дело*, 149-150.

¹⁹ Види: Бошко Бојовић, „Настанак династичке идеологије у првим хагиобиографијама Стефана немање (крај 12 – почетак 13. века)”, у: *Краљевство и светост*, 33-42.

²⁰ Максимовић наводи да је хагиобиографија „најзначајнији књижевни жанр српске писане речи у средњем веку [...] без праве паралеле у византијској књижевности”. Љубомир Максимовић, „Византијски узор српске државности и Свети Сава”, *Летопис Матице српске*, год. 189, књ. 491, св. 6, 2013, 810-811.

²¹ Упореди: Димитрије Богдановић, *нав. дело*, 149, 150, 153.

испразне реторичности „занемарујући у нашој старој књижевности њен религиозни и сталешки карактер, њено удубљивање у мистичност и залажење у фантастику, готово се извињавајући што је та књижевност таква и оправдавајући њене писце случајем што су били васпитавани ‘у духу свога времена’”.²² Насупрот оваквим ставовима, каквима је својевремено предњачио Јован Скерлић (којег, зачудо, Кашанин у својој књизи *Српска књижевност у средњем веку* није ниједном споменуо међу критичарима старе књижевности) оспоравањем средњовековној књижевности својство литературе уз тврдњу да „сва та књижевност литургијских требника, типика, канона, хронографа, законика, хагиографских списа, ‘хвалних житија’ христољубивих и благочестивих владалаца и црквених великодостојника, у најбољем случају апокрифних дела и болесне црквене романтике, све је то било више писменост но књижевност у правом смислу речи, и ако се данас броји у књижевност то је у недостатку чега другог, и зато што је то тако до сада примљено”,²³ Милан Кашанин износи сасвим опречне оцене. У његовој валоризацији (прихваћеној од стране већине каснијих истраживача), у којој ниуколико не пристаје на одрицања од властитог културног и књижевног наслеђа, српска средњовековна епоха у домену културе – интерпретирана са несумњивом наклоношћу и разумевањем – указује се као релевантна у међународним оквирима, као време „кад смо једини пут у историји ишли напоредо са великим народима у Европи”.²⁴ У конкретном случају, када говори о појави и делу Светог Саве, Кашанин чак изриче наоко неодмерене судове (премда не и неаргументоване) о томе да његов обимом невелики књижевни опус (од свега стотинак страница) „иде међу најсадржајније и најбоље написане списе на српском језику [...] светске вредности”,²⁵ те да онакав значај какав за српску државну и црквену историју имају проглашење краљевине и задобијање црквене аутокефалности имају, с друге стране, и списи Св. Саве и Стефана Првовенчаног у историји српске књижевности.²⁶ Указујући на Светог Саву као на кључну књижевну фигуру која је непосредно допринела укључивању српске литературе у токове европске књижевне уметности, и Димитрије Богдановић напомиње да се „стара српска књижевност потпуно уклапа у светску књижевност својега доба”²⁷ за којом не заостаје у развоју, односно да је „захваљујући аутокефалности цркве брзо достигла тадашњи светски ниво”.²⁸

Најзад, закључујући разматрања о разнородним типовима ванкњижевне и књижевне делатности Светог Саве које су на пресудан начин допринеле развоју старе српске књижевности и културе у њиховој најразвијенијој фази, и које су стога означаване као граничник у периодизацији (при чему су, како смо

²² Милан Кашанин, *Српска књижевност у средњем веку*, Просвета, Београд, 1975, 7-8.

²³ Јован Скерлић, *Српска књижевност у XVIII веку*, Просвета, Београд, 1966,17; такође, види идентичну формулацију у: Јован Скерлић, *Историја нове српске књижевности*, Просвета, Београд, 1967, 15.

²⁴ Милан Кашанин, *нав. дело*, 6.

²⁵ *Исто*, 111-112.

²⁶ *Исто*, 136.

²⁷ Димитрије Богдановић, *нав. дело*, 84.

²⁸ *Исто*, 94.

видели, стицање црквене аутокефалности и Савин књижевни рад у хијерархији периодизационих мерила неретко добијали приоритетније место у односу на заснивање немањихке државе), нагласимо и то да један значајан сегмент послератног и савременог српског песништва проналази креативан подстицај и на неки начин представља стваралачки одзив на српсковизантијско наслеђе светосавске традиције (што властитим примерима посведочава поезија Васка Попе, Миодрага Павловића, Љубомира Симовића, Ивана В. Лалића, Милосава Тешића или Ивана Негришорца).²⁹ Осим тога, у истраживачком фокусу неке шире постављене и обимније студије могао би се сагледати и опсег међузависности/противстављености српске књижевности у два цивилизацијска и културна зона у средњем веку раздвојеним верским границама (које италијански слависта Рикардо Пикјо³⁰ назива *Slavia orthodoxa* и *Slavia romana*, тј. *Slavia latina*, у термилошкој пракси Никите Толстоја³¹), односно везе које је светосавска линија књижевног развоја остваривала са простором изван ареала именованог као *Slavia orthodoxa* или 'крштена Србија'³² (како га, у донекле измењеном значењу, одређује Љубиша Деспотовић), уз свест о потреби и потешкоћама да се балканске државе (пре свега оне које су у средњем веку настањивали Срби, налазећи се у зонама и православног и римокатоличког утицаја) ставе у шири цивилизацијски контекст у односу на хришћански исток и хришћански запад.

Литература:

1. Bogdanović, Dimitrije (1991): *Istorija stare srpske književnosti*, Srpska književna zaduga, Beograd.
2. Vojović, Boško I. (1999): *Kraljevstvo i svetost: politička filozofija srednjovekovne Srbije*, Službeni list SRJ, Beograd.
3. Despotović, Ljubiša (2019): *Geopolitika svetosavlja: srpsko nacionalno pitanje u istorijskom rasponu od krštene do prirodne Srbije*, Kairos, Sremski Karlovci.
4. Jevtić, Mirosljub (2014): „Njegoš i islam”, *Kultura polisa*, god. 11, br. 25, 65-84.
5. Kašanin, Milan (1975): *Srpska književnost u srednjem veku*, Prosveta, Beograd.
6. Le Goff, Jacques (2015): “Must we divide history into periods?”, translated by Malcolm DeBevoise, Columbia University Press, New York, 31-112.
7. Maksimović, Ljubomir (2013): „Vizantijski uzori srpske državnosti i Sveti Sava”, *Letopis Matice srpske*, god. 189, knj. 491, sv. 6, 807-814.
8. Marinković, Radmila (2009): „Problemi proučavanja srednjevekovne književnosti”, u: Bosiljka Milić (prir.), *Prilozi jezičkom i književnom obrazovanju: 50 godina zimskog seminara: predavanja sa seminara za nastavnike i profesore srpskog jezika i književnosti*, Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, Beograd, 121-126.

²⁹ Види, рецимо: Марко М. Радуловић, *Српсковизантијско наслеђе у српском послератном модернизму*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2017.

³⁰ Riccardo Picchio, „Die historisch-philologische Bedeutung der kirchenslavischen Tradition”, *Die Welt der Slaven*, Jg. 7, 1962, 1-27.

³¹ Н. И. Толстой, „Slavia Orthodoxa и Slavia Latina – общее и различное в литературно-языковой ситуации”, *Вопросы языкознания*, но. 2, 1997, 16–23.

³² Види: Љубиша Деспотовић, *Геополитика светосавља: српско национално питање у историјском распону од крштене до природне Србије*, Каирос, Сремски Карловци, 2019.

9. Obolenski, Dimitri (1991): *Vizantijski komonvelt*, prevela Ksenija Todorović, Prosveta, Beograd.
10. Pavlović, Dragoljub (1971): *Starija jugoslovenska književnost*, Naučna knjiga, Beograd.
11. Pijanović, Petar (2018): *Anđeli i ratnici: stara srpska kultura*, Zavod za udžbenike, Beograd.
12. Picchio, Riccardo (1962): „Die historisch-philologische Bedeutung der kirchenslavischen Tradition“, *Die Welt der Slaven*, Jg. 7, 1-27.
13. Radojčić, Svetozar (1996): *Staro srpsko slikarstvo*, Nolit, Beograd.
14. Radulović, Marko M. (2017): *Srpskovizantijsko nasleđe u srpskom posleratnom modernizmu*, Institut za književnost i umetnost, Beograd.
15. Savić, Viktor (2014): „Redakcijske odlike prve stranice Kijevskih listića“, u: Jovanka Radić i Viktor Savić (ur.), *Sveti Ćirilo i Metodije i slovensko pisano nasleđe: 863-2013*, Institut za srpski jezik SANU, Beograd, 277-308.
16. Skerlić, Jovan (1966): *Srpska književnost u XVIII veku*, Prosveta, Beograd.
17. Skerlić, Jovan (1967): *Istorija nove srpske književnosti*, Prosveta, Beograd.
18. Tolstoj, N. I. (1997): „Slavia Orthodoxa i Slavia Latina – общее i različnoe v literaturno-языковой situaciji“, *Voprosy языкознания*, no. 2, 16–23.
19. Trifunović, Đorđe (1994): *Stara srpska književnost: osnove*, Filip Višnjić, Beograd.
20. Tutnjević, Staniša (2016): *Srpski kulturni narativ: nacrt za sadržaj kulturnog obrasca u svetlu kosovskog nasljeđa*, Svet knjige, Beograd.

SAINT SAVA AND PERIODIZATION OF MEDIEVAL SERBIAN LITERATURE AND CULTURE

Summary: This article examines – in a comparative context – models of the periodization of Serbian medieval literature and culture, whose most developed stage (with pronounced Christian-Byzantine features) begins with the founding of an independent state during the time of Stefan Nemanja, and the particular momentum gains from the acquisition of ecclesiastical autocephaly and accelerated literary development (primarily due to Saint Sava), lasting until the fall of the Serbian state under Ottoman rule. In this sense, the hierarchy of criteria for the periodization of the epoch of medieval literature and culture is interpreted, as well as the views of Serbian and foreign mediavelists and Slavists Dimitri Obolensky, Riccardo Picchio, Nikita Tolstoy, as well as Milan Kašanin, Dragoljub Pavlović, Dimitrije Bogdanović, Đorđe Trifunović, Petar Pijanović, etc. In doing so, by accepting to a large extent the assumption of religious borders as the boundaries of civilizations, a certain critical distance is established to Picchio's position on the distinction between two cultural circles – Slavia orthodoxa and Slavia romana.

Key words: Saint Sava, Serbian culture, Serbian literature, Middle Ages, periodization, acculturation, 'Byzantine Commonwealth', cultural circle